

LIBRIS

CONCEPTE FUNDAMENTALE ÎN PEDAGOGIE

We know

books

SORIN CRISTEA

CURRICULUM

volumul

13

DIDACTICA PUBLISHING HOUSE
București, 2023

C U P R I N S

ARGUMENT.....	5
---------------	---

Capitolul 1.**ISTORIA TERMENULUI DE CURRICULUM**

1.1. Preistoria termenului de curriculum.....	29
1.2. Termenul de curriculum în epoca istorică premodernă	33
1.3. Termenul de curriculum în epoca istorică modernă	38
1.4. Termenul de curriculum în epoca istorică postmodernă (contemporană).....	57

Capitolul 2.**CONSTRUCȚIA CONCEPTULUI PEDAGOGIC DE CURRICULUM**

2.1. Definirea conceptului pedagogic de curriculum	65
2.2. Analiza curriculumului la nivel de concept pedagogic fundamental.....	75
2.3. Modele de reprezentare a curriculumului	90
2.4. Modele de fundamentare a curriculumului	98

Capitolul 3.**TEORIA GENERALĂ A CURRICULUMULUI,
ȘTIINȚĂ FUNDAMENTALĂ A EDUCAȚIEI**

3.1. Spre o teorie a curriculumului?.....	123
3.2. Teoria curriculumului validată academic la nivel universitar	130
3.3. Teoria curriculumului validată la nivel epistemologic ..144	
3.3.1. Relația dintre Teoria curriculumului și Științele pedagogice fundamentale: Teoria generală a educației și Teoria generală a instruirii (Didactica generală)	144

3.3.2. Argumentele epistemologice susținute de Teoria curriculumului la nivel de obiect de studiu specific, normativitate specifică, metodologie de cercetare specifică	148
Teoria generală a curriculumului. Obiectul de studiu specific	154
Teoria generală a curriculumului. Normativitatea specifică.....	156
Teoria generală a curriculumului. Metodologia de cercetare specifică.....	161
3.4. Teoria generală a curriculumului validată la nivel epistemologic și academic, universitar	163
CURS/MANUAL UNIVERSITAR TEORIA GENERALĂ A CURRICULUMULUI. „Matricea disciplinară”	166
BIBLIOGRAFIE	177

Capitolul 1

ISTORIA TERMENULUI DE CURRICULUM

Capitolul 1 are ca *scop general* definirea și analiza istorică a termenului de *curriculum*, utilizat pe larg în limbajul comun, cu semnificație *denotativă* și/sau *conotativă* extinsă între dimensiuni polare, exprimată în formule extreme, deschise sau închise, metaforice sau hiperrationalizate, narrative sau ideologice, birocratice sau tehnocratice etc.

Obiectivele specifice derivate din *scopul general* au în vedere analiza termenului generic de *curriculum*, abordat din perspectivă istorică. La acest nivel, vom putea evidenția și cerceta: a) *preistoria* termenului de *curriculum*; b) termenul de *curriculum* utilizat în *epoca istorică premodernă*; afirmat în *epoca istorică modernă*; promovat în *epoca istorică postmodernă (contemporană)*.

1.1. Preistoria termenului de curriculum

Semnificația termenului de curriculum poate fi reconstituită și actualizată la nivel *denotativ* și/sau *conotativ*, pe parcursul unei incursiuni istorice ample, desfășurată din Antichitate până spre (post)modernitate. Cele două perspective sunt în relații de complementaritate, dar și de interferență a sensurilor, deplasate între dimensiuni (sau formule) extreme, deschise sau închise, metaforice sau hiperrationalizate, narrative sau ideologice, descriptive sau alegorice, empirice sau abstracte,

birocratice sau tehnocratice, administrative sau manageriale etc.

La **nivel denotativ** există o **preistorie a curriculumului** inițiată în Antichitate, prelungită în Evul Mediu. În Roma antică, termenul de *curriculum* desemna o întrecere sportivă între *care de luptă*, trase de cai, pe un *traseu circular*; „o alergare rotundă” cu depășirea mai multor obstacole cu grade diferite de dificultate, anticipate sau receptate pe parcurs.

Prin extindere și intensitate, *curriculumul* simboliza „o cursă a vieții”, cu rezonanță pedagogică, reflectată istoric, la două niveluri de referință temporală: a) retroactivă – *paideia* din Grecia antică = educația pe tot parcursul vieții; b) *prospectivă* = educația prin cele șapte arte liberale, integrate în *trivium* (gramatica, retorica, logica) și *quadrivium* (aritmetica, geometria, astronomia, muzica), instituționalizată în primele universități medievale europene: Bologna (1008), Oxford (1096), Salamanca (1134), Paris (1200); Cambridge (1209); Paris/Sorbona (1257); Praga (1347); Cracovia (1364); Erfurt (1379), Heidelberg (1385), Leipzig (1409).

La **nivel conotativ**, „sensurile curriculumului sunt mult mai bogate și mai profunde”, cu variații și aplicații multiple, determinate istoric și condiționate la nivel comunitar.

În *preistoria* sa, în Antichitate, *curriculumul* „sugerează ideile de *ordine și predestinare*”, cristalizate în „expresii metaforice precum *curriculum solis* (*mersul circular al soarelui pe boltă*) și *curriculum lunae* (*cursa circulară a astrului nopții*)”. „Înțelesul mitic” întretine alegoria inclusă în expresia de „*curriculum vitae*”, care are în vedere „o cursă circulară a vieții”. În varianta sa antică, romană, „această expresie traduce o veche credință grecească referitoare la *paideia*, educația de-a lungul întregii vieți” (Ion Negreț-Dobridor, 2008, p. 19).

Sensurile *conotative* identificate în *preistoria curriculumului* și în *epoca premodernă* sunt cele sugerate în expresiile utilizate pentru prezentarea, descrierea sau anticiparea conținuturilor

posibile ale educației și ale instruirii. Ele pot fi conturate și afirmate în mod direct sau indirect, explicit sau implicit, prin valorificarea resurselor logice proprii unor raționamente inductive, deductive sau analogice, productive în zona realității, dar și a imaginației pedagogice, în condiții de reconstituire, dar și de prospectare istorică.

În *preistoria termenului de curriculum*, „hermeneutica mitologică a sensurilor conotative” poate fi exersată în cadrul unor texte (și subtexte) filozofice și literare care susțin „învățarea de a deveni ceea ce trebuie să fii” urmând „școala vieții”.

La acest nivel, înțelesul *termenului* este indus și dedus, multiplicat și aprofundat în *spirit*: a) *mitic*, homeric – „*curriculum* înseamnă soarta predestinată a omului”, care trebuie „să se desăvârșească eroic în cursa sa de la naștere și până la moarte”; b) *teologic*, pitagoreic – „*curriculum* este educația liberă secretă, menită a-i apropia pe oameni de zei, de-a lungul mai multor vieți”; c) *filozofic*, platonice – „*curriculum* este efortul omului de *formare* și de *autocucerire* prin interiorizarea ideilor” care exprimă valorile fundamentale ale educației: *Adevărul, Binele, Frumosul* (*Ibidem*, pp. 20-24).

„Preistoria curriculumului educațional” este marcată de existența unor proiecte de formare a omului, „implicite și tacite”, care pot fi identificate în „școlile antice”:

1. „Școala de *scribi*, cea mai veche școală a civilizației umane, apărută cu circa șapte milenii” în urmă.
2. „Casele vieții”, unde se practica scrierea hieroglifică egipteană (2778-2773 î.Hr.).
3. *Școlile publice* din Atena antică (din prima jumătate a secolului V î.Hr.) (*Ibidem*, pp. 43-49).
4. *Școala dialogului*, bazată pe tehnicile *metodei maieutice*, „arta moșirii” *adevărului*, promovată de „întâiul precursor al științei curriculumului”, Socrate (467-399 î.Hr.).

LBPIS

Wakseva
books

5. *Akademia* lui Platon, deschisă în 387 î.Hr., care promovează educația în trei trepte:

I. Educația copilului mic (3-6 ani), realizată prin „jocuri mixte sub supravegherea sclavului pedagog”.

II. *Propaideia*, studii primare (6-10 ani) și secundare (10-16/17 ani), realizate prin educație: fizică, igienică, muzicală, literară, matematică.

III. *Paideia* (propriu-zisă), realizată prin „quadriviumul pitagoreic al disciplinelor *muzicale*” (aritmetica, geometria, astronomia, acustica) și prin studiul filozofiei (*Ibidem*, pp. 68-81).

6. *Lyceum*, „Peripatetica”, școala înființată în 335 î.Hr. de Aristotel, în afara zidurilor orașului-cetate antic Atena, în zona dedicată zeului Apollo, în cadrul căreia erau organizate cursuri avansate de filozofie și știință – desfășurate dimineața – și de cultură generală, pentru iubitorii de cultură generală – spre seară.

„Marea creație curriculară a Antichității” – *Paideia*, formarea pe tot parcursul vieții – cultivă „idealul omului desăvârșit”. El ar putea fi atins prin studiul celor „șapte arte liberale”: a) *literare*, integrate în *trivium*: gramatica, retorica și dialectica; b) *matematice*, integrate în *quadrivium*: aritmetica, geometria, astronomia și teoria muzicală. Este un model afirmat în „tradiția școlară a Antichității târzii (jumătatea secolului I d.Hr.) care va fi moștenit în Evul Mediu”. Va supraviețui chiar în condițiile în care „artele liberale” devenite „dogmatice” vor duce uneori la „pauperizarea *paideii*”, inclusiv prin lărgirea sau adâncirea „prăpastiei dintre cultura umanistă și cultura realistă” (*Ibidem*, pp. 89-94, 102-103, 122).

Toate semnificațiile conotative, acumulate în preistoria curriculumului, pe parcursul mai multor secole, situate între Antichitatea timpurie și Antichitatea târzie, consolidează „înțelesul mitic” al educației care reprezintă, simbolic și metaforic, „cursul vieții”. Alegoria care sugerează „o cursă circulară a vieții”

va fi preluată și asimilată în timp, în *premodernitate*, *modernitate* și *postmodernitate*. Ea este valorificată și în prezent, sub formula de CURRICULUM VITAE: CV profesional; CV european; CV prezentat de candidat la orice concurs/examen de admitere sau de promovare profesională etc.

1.2. Termenul de curriculum în epoca istorică premodernă

Sensul denotativ al curriculumului este exprimat *pedagogic*, în mod direct și explicit, în *epoca istorică premodernă*, în secolele XVI-XVII. Pentru prima dată în istorie, termenul de *curriculum* definește o realitate specifică pedagogiei, delimitată în plan *conceptual* (conținutul învățământului) și *instituțional* (universitatea ca nivel de învățământ superior). Curriculumul reprezintă cursurile anuale, interdependente, programate în învățământul superior, identificate și confirmate istoric, la *Universitatea din Leiden* (Olanda, 1582) și la *Universitatea din Glasgow* (Scoția, 1633). În *documentele oficiale* ale acestor universități, termenul de *curriculum* definește planul de învățământ, care se referă la „întregul *curs* multianual urmat de fiecare student, nu doar la unitatea pedagogică mai restrânsă”, la domeniul unei anumite materii universitare (David Hamilton, *Curriculum History*, Deakin University Press, Geelong, Victoria, Australia, 1999, apud Ion Negreț-Dobridor, *Teoria curriculumului educațional*, Casa Corpului Didactic, Buzău, 2000, p. 161).

Semnificația denotativă a curriculumului, care definește *documentele oficiale* necesare pentru proiectarea și realizarea conținutului educației și al instruirii la toate nivelurile sistemului și ale procesului de învățământ, va fi consacrată în secolele următoare, XVIII-XIX, cu ecouri reflectate în epoca modernă (secolele XIX-XX), prelungite chiar până în epoca postmodernă/contemporană (a doua jumătate a secolului XX - secolul XXI).

Reducerea sferei de referință a curriculumului la conținuturile învățământului, fără o raportare logică și pedagogică la finalitățile educației, explică interferențele negative identificabile și în prezent, când „expresia curriculum este utilizată abuziv și nu de puține ori eronat”. Putem semnala tendința persistentă în structura unor cursuri sau chiar în titlul unor lucrări de specialitate de a pune semnul de egalitate între curriculum și conținutul învățământului sau de a aborda evaluarea ca parte separată a curriculumului („curriculum și evaluare”). De aceea, deși teoria curriculumului a fost introdusă în programele de formare inițială și continuă a cadrelor didactice, „profesorii întâmpină mari dificultăți în înțelegerea acestui concept polisemantic”, în timp ce „în lumea academică, expresia este privită cu suspiciune” (Ion Negreț-Dobridor, 2008, p. 17).

Sensul conotativ al curriculumului, multiplicat și amplificat în epoca istorică premodernă, reflectă, în ultimă instanță, „înțelesul teologic” al formării omului, implicată în „mântuirea sufletului”, exersată în „școli ecleziastice”, bazată pe studiul celor „șapte arte liberale”, subordonate dogmatic idealului religios. Programele de învățământ consemnează diferențele dintre „cultura umanistă și cultura realistă, în forme timide încă din Evul Mediu, clare în Renaștere”. Accentuarea lor va genera, în timp, tendința de a pune în relație de opoziție, sau chiar de contradicție pedagogică și socială, profilurile de studiu: *clasic/uman - real/modern* (Ibidem, pp. 24, 25; 122).

Evoluția sensului conotativ al curriculumului în epoca istorică premodernă este dependentă de capacitatea educației de a corela valorile culturale umaniste și realiste necesare pentru formarea omului în conformitate cu modelul naturii, produs al creației divine. Este ceea ce propune Jan Amos Comenius în „Didactica Magna” (1657), operă scrisă inițial în limba maternă (*Česká didaktika/Didactica cehă*, 1627-1632), care lansează pedagogia ca domeniu specific de cunoaștere. Autorul proiectează „arta de a învăța pe toți totul concis, plăcut și temeinic, nu superficial și

de dragul vorbelor, ci pentru a ajunge la *adevărata știință*, la *moravuri curate* și la *evlavie internă*. Formarea *intelectuală* (prin „adevărata știință”) și *morală* (prin „moravurile curate”) bazată pe valorile culturii *realiste* și *umaniste* însușite deplin (prin „evlavie internă”) este realizată în funcție de „scopul ultim al omului”, situat „dincolo de viața acestuia, unit cu Dumnezeu, care reprezintă culmea desăvârșirii” (Jan Amos Comenius, trad. 1970, pp. 7, 19, subl. ns.).

Semnificația conotativă a curriculumului poate fi dedusă sau reconstituită în contextul legăturilor existente între:

1. „Scopul ultim” al formării omului în conformitate cu natura perfectă creată de Dumnezeu.
2. Valorile care susțin *conținuturile generale ale educației*: a) *erudiția* prin „adevărata știință” – *educația intelectuală*; b) *virtutea/moralitatea* prin „moravurile curate” – *educația morală*; c) *pietatea/credința*, prin „evlavie internă” – *educația religioasă*.
3. „Învățământul din școli care trebuie să cuprindă totul”:

- A. Proiectarea „culturii omului întreg”, realizată prin „științe și prin arte”, prin perfecționarea limbilor, prin formarea morală, susținută prin valorificarea „esenței sufletului nostru, care se compune din trei puteri; intelectul, voința și memoria” (*Ibidem*, pp. 40-41);
- B. „Împărțirea școlii după etapele de vârstă și progrese”:
 - a) școala maternă, elementară, inițială, unde „se vor exersa mai ales simțurile externe, dar și cele interne (imaginația și memoria, cu organele lor executive mâna și limba” – prima copilărie, 3-6 ani);
 - b) școala generală (6-12 ani), „în care elevii să învețe *tot* ce poate fi de folos în viața întreagă”: citit, scris, socotit; religie și morală; istorie, relații economice și politice, cosmografie, studiul meseriilor „ca domeniu al vieții omenești”;
 - c) „școala latină”, secundară, gimnazială (12-18 ani), care „va instrui tineretul care tinde mai sus decât învățarea unei meserii oarecare”;
 - d) Academiiile, organizate

în învățământul superior (18-24 ani), care „vor pregăti pe viitorii învățați și conducători care urmează să formeze pe alții, pentru ca astfel bisericile, școlile și statele nicicând să nu ducă lipsă de îndrumători apți” (*Ibidem*, pp. 132-134; 138-139);

- C. Organizarea specială de „școli generale în care întreaga tinerime de ambele sexe să fie instruită” *frontal*, pe clase și lecții, „printr-o metodă ușoară care să atragă copiii să participe la studii cu aceeași bucurie” observată atunci când se joacă „ziua întregă cu nuci, cu mingea sau alergând” (*Ibidem*, p. 44);
- D. Conducerea instruirii „spre aceleași scopuri de înțelepciune, moralitate și evlavie” pe care le pot atinge prin educație „**toți** oamenii, oricât s-ar deosebi între ei”, în condițiile în care ei „au totuși aceeași natură și dispun de aceleași organe” (*Ibidem*, p. 51);
- E. Elaborarea și aplicarea *principiilor generale ale predării și învățării: formative* („încât efectul să fie sigur”), *lesnicioase, temeinice, concise și rapide* (*Ibidem*, pp. 60-94);
- F. Aplicarea principiilor generale ale predării și învățării la nivelul specific fiecărei discipline de învățământ care solicită „metoda științelor în special”; „metoda artelor”; „metoda limbilor”; „metoda educației morale”; „metoda de inoculare a pietății” (*Ibidem*, pp. 95-119).

Modelul *curricular* inițiat de Comenius în pedagogia *premodernă* reflectă „luminile *pansofiei* – înțelepciunea universală”, care aprofundează ideile promovate de *paideia* antică, dezvoltate în capodopera „*De rerum humanarum emendatione consultatio catholica/Consfătuire universală cu privire la îmbunătățirea lucrurilor omenești*” (1658 sau 1662) (Ion Negreț-Dobridor, 2005, pp. 17-18; 2008, pp. 141-154).

Omul ca produs al *pansofiei* „crește din rădăcinile divine prin forța proprie a vieții înnăscute, într-o strânsă interdependență cu toate lucrurile”. Metafora *curriculumului iluminat*

pansofic, „care peste tot se autoînviorează și se umple cu rod”, este cea a „unui copac viu al întregului”, care sugerează drumul nesfârșit al educației de la *școala prenatală*, a copilăriei, adolescenței și a tinereții, la „*școala maturității*, a *bătrâneții* și a *morții*” (Jan Amos Comenius, *Pampaedia*, trad. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, pp. 10, 182).

Sensurile conotative ale curriculumului, identificabile în *epoca istorică premodernă*, reflectă aspirațiile *iluministe* orientate spre studiul celor *șapte arte liberale*, stimulat de *modelul pansofic* elaborat de Comenius. Neaplicarea acestui *model*, „condamnat la uitare”, a avut urmări negative pentru pedagogie și istoria curriculumului: „a determinat o întârziere de câteva veacuri a transformării lor în demersuri științifice coerente, dar și un impuls pentru adâncirea în continuare a prăpastiei culturale între *învățământul umanist* și *învățământul realist*”.

Evoluțiile ulterioare, încurajate de *Revoluția franceză* (după 1789), orientate în direcția separării *Școlii de Biserică*, prin care „*Sfânta Scriptură* a fost înlocuită cu *Marea Carte a Adevărilor Cercetate, Enciclopedia*”, au generat tranziția de la „*bifurcația curriculară*” (între *școlile umaniste* și *școlile realiste*) la „*trifurcația curriculară*”, realizată prin „*școlile vocaționale*” (*școala muncii*, școli de arte și meserii, școli profesionale), inițiate și dezvoltate odată cu nașterea *spirituală* a *capitalismului*, dominată de „*etica protestantă a muncii*” (Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, 1905; trad. Editura Humanitas, 1993).

Pe acest fundal ideologic, *epoca modernă* va consemna trecerea de la *modelele curriculare implicite, conotative*, la *modele curriculare explicite*, definite prin *concepte pedagogice denotative*. Este cadrul pedagogic și social potrivit, care va iniția „*teoria științifică a dezvoltării și/sau optimizării curriculumului*” (Ion Negreț-Dobridor, 2008, p. 155).